

tel med rubriksättningar som krig, fred, religion, grymheter, monarker och så vidare. Fördelen med ett sådant upplägg hade varit att historiska förändringsmekanismer och paralleller förmodligen hade framträtt tydligare. Som alltid handlar det om grannliga vägval och mitt syfte med att nämna dispositionsfrågan är att det faktiskt är en av de mest brännande frågorna vad det gäller att verkligen nå läsaren. Harrisons disposition hindrar emellertid inte att han når fram med sina skiftande budskap. Det bör också poängteras att böckerna, särskilt om man läser dem efter varandra, ger goda historiska inblickar i framför allt Sveriges och Europas historia.

Linköpings universitet

PETER ULLGREN

Susanna Åkerman, *Fenixelden: Drottning Kristina som alkemist* (Möklinta: Gidlunds 2013). 349 s.

Fenixelden är Susanna Åkermans första bok på svenska om det ämne som hon sedan början av 1990-talet har undersökt: Sveriges, och då i synnerhet drottning Kristinas, relation till den hermetiska traditionen, framför allt Rosenkorsorden.

Boken består av tio kapitel, en biografi över Kristinas liv och en inledning. I inledningen argumenterar författaren för betydelsen av alkemin och andra delar av den hermetiska traditionen för drottning Kristina samt redogör för sin tidigare forskning i ämnet. Vi introduceras också till Kristina-biblioteket i Vatikanen och till ett antal viktiga begrepp inom den västerländska esoterismen.

Det första kapitlet ägnas i huvudsak åt den svenske mystikern Johannes Bureus, vars tankar om alkemi och Rosenkorsordens läror presenteras. Kapitlets koppling till Kristina utgörs av de profetior om ett ljus eller en stjärna från Norden som förekom i ett flertal esoteriska verk under 1500- och 1600-talen, vilka kunde tolkas som att de syftade på henne.

Kapitel två behandlar Kristinas kontakter med utländska intellektuella och med den hermetiska traditionen under tiden i Stockholm. Kristinas intresse för nyplatonism diskuteras, likaså Rosenkorsordens idéer och den grupp i Stockholm som omfattade dessa. Särskild uppmärksamhet ägnas tecken som skulle kunna tyda på att alkemi var ett huvudintresse hos drottning Kristina, eller hos hennes kontakter. Kapitlet avslutas med slutsatsen att det inte var kyrkan och katolicismen som var Kristinas främsta motiv bakom sin abdikation och konversion, utan ”de italienska bibliotek som erbjöd fler sidor av denna törstens platoniska filosofi”.

Det tredje kapitlet behandlar den av Kristina instiftade Amaranterorden i relation till hennes erotiska kontakter och sexuella läggning. Ordens innehåll får här en ny tolkning kopplat till de hermetiska intressena.

I kapitel fyra diskuteras Kristinas verksamhet och kontakter inom alkemins område under hennes vistelse i Rom. En stor del utgörs av en genomgång av olika alkemiska och esoteriska skrifter, författare och sällskap, under 1600-talet.

I det femte kapitlet presenteras de olika hermetiska och alkemiska skrifterna i Kristinas bibliotek och vi får också veta mer om Kristinas egna alkemiska laborationer.

Bokens sjätte och sjunde kapitel behandlar Kristinas syn på sig själv och andras syn på henne. Det förstnämnda har Kristinas relation till legenden om Alexander den store som fokus, medan det sjunde diskuterar om drottning Kristina var invigd i någon alkemisk tradition eller sammanslutning. Båda är spekulativa till sin natur, men där det sjätte ändå har sin grund i samtida källor, bygger argumentationen i det sjunde i huvudsak på sena legender och traditioner om drottningen inom olika esoteriska ordnar, vilka författaren fått tillgång till i muntlig kommunikation.

I kapitel åtta diskuteras Kristinas livssyn, delvis utifrån vad hon själv skrivit, men i första hand utifrån vad andra hade att säga om den svenska drottningens filosofiska ståndpunkt.

Kapitel nio belyser Kristinas politiska handlande efter abdikationen. Religiösa och esoteriska idéer om kunglighet och olika profetior ges här en förklarande roll och ses som viktiga drivkrafter för ex-drottningen, bland annat i hennes försök att bli drottning av Neapel.

Det tionde kapitlet behandlar den alkemiska och hermetiska verksamheten i Sverige under 1700-talet.

Författaren är bibliotekarie vid Swedenborgsbiblioteket i Stockholm, och hennes tes är alltså att alkemi och hermetisism var en avgörande faktor inte bara bakom Kristinas konversion och abdikation, utan för hela hennes politiska och akademiska verksamhet. I viss mån lyckas hon också leda det i bevis: Betydelsen av de esoteriska intressena hos drottningen och hennes intellektuella kontaktnät både före och efter abdikationen kan inte betvivlas och författaren gör mycket av innehållet i Kristinas bibliotek, där många både kända och mindre kända böcker om alkemi och andra esoteriska ämnen återfanns. Boken är emellertid spekulativ och mycket av argumentationen bygger på antaganden om att Kristina tagit del av vissa texter eller att personer diskuterat dessa med henne, utan att författaren motiverar varför dessa antaganden görs och vilka belägg som finns för dem. I sin helhet är det dock en intressant bok som kastar ljus på en idévärld vars betydelse under den tidigmoderna perioden alltför länge varit dold i historieskrivningen och

introducerar det växande forskningsfält som västerländsk esoterism utgör för en större svensk läsekrets. Boken ger nya vinklar på och kunskaper om inte bara drottning Kristina och alkemi, utan även så skilda ämnen som bokkultur och symbolik i konst och inredning under 1600-talet och 1700-talet.

Göteborgs universitet

EVA I. ANDERSSON

Eva Bergström, *Den blå handen: Om Stockholms färgare 1650–1900* (Stockholm: Nordiska museets förlag 2013). 192 s.

”Inte varmare än att handen kan hållas i badet”, ”sommarljум men ej hetare”, ”varm men ej het ugn”. Dessa anvisningar kommer från yrkesmanualer för textilfärgare från 1700- och 1800-talen och anger hur varmt badet skulle vara vid färgningen. Några termometrar användes inte förrän slutet av 1800-talet, så instruktionerna relaterar, som vi ser, till kroppsligt bekanta och begrip- ligo grader av värme. Det är denna tid i Stockholms textilfärgeris historia, perioden av hantverk före ångmaskinerna och industrialiseringens intåg i slutet av 1800-talet, som etnologen Eva Bergströms nya bok *Den blå handen* skildrar. Här citeras en fransk färgbok från 1750: ”ett vatten kan vara tjenligt för en färg, men för en annan skadeligt, som en Mästare bör förstå, varföre också sådana Konstnärer måste undersöka vattenarterna och lära att känna dem”. Vi får också till exempel lära oss att Abraham Samzelius år 1763, i en tid då användning av inhemska material uppmuntrades, i en bok informerade om 65 olika svenska färggräs att använda i färgningen. Bergström har gjort ett hästjobb med källorna och här används, som vi sett, en mängd branschpublikationer, men också privilegieförteckningar, bouppteckningar, mantalslängder, inventarieförteckningar och offentliga regleringar som källor för att skildra färgandet av tyger i Stockholm från 1650 till 1900.

Ändå är det något som fattas. Vi får veta väldigt mycket om hur olika färger framkallas men det är väldigt svårt att komma nära inpå färgarna, människorna som arbetade med att färga ylle, linne, silke och bomull. Bergström har, som sagt, gjort ett imponerande arbete i arkiven och hon tar fram åtskilliga färgare med namn och adresser: Arnold Ziese, manufakturist från 1693 och framåt, familjen Fehrman som drev ett färgeri på Kungsholmen från 1686 till 1766, Anders Unfraun som 1770 på nytt startade upp färgeriet Blå Hand på Mäster Samuels gränd i Klarakvarteren, och så vidare (det tidigare färgeriet Blå Hand hade brunnit ner 1751 och startat den stora Klarabranden som förstörde 221 gårdar och brandskadade Klara kyrka). Men källmaterialet som underliggar dessa personhistorier tenderar att vara bouppteckningar